

Bekering en geloof in het proces van christen worden

prof. dr. Johan Van der Vloet

Deze lezing werd gehouden tijdens de 14e dialoogbijeenkomst van rooms-katholieken en vertegenwoordigers van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE), 21 november 2008, in de Paulusabdij te Oosterhout (verslag: 0258 op www.stucom.nl).

Het ging deze dag over de eerste twee hoofdstukken van 'On becoming a Christian', het rapport van de vijfde internationale dialoog tussen de *Pauselijke raad voor de eenheid van de christenen* en vertegenwoordigers van de Pinksterkerken (zie het hele rapport: 0203 op www.stucom.nl; en een samenvatting van hoofdstuk 1+2: 0256). Hoofdstuk 1: Bekering in het proces van 'volledig christen' worden. Hoofdstuk 2: Geloof in het proces van 'volledig christen' worden.

Gespreksvragen waren:

1. In hoeverre herkennen wij in Nederland wat in deze hoofdstukken staat geschreven over bekering (conversion) en geloof (faith) in het proces van christen worden.
2. Wat betekenen deze hoofdstukken in dit rapport in de missionaire situatie van nu in Nederland en Vlaanderen?
3. Wat kunnen we uit deze hoofdstukken in dit rapport leren?

1. In hoeverre herkennen wij in Nederland en Vlaanderen wat in deze hoofdstukken staat geschreven over bekering (conversion) en geloof (faith) in het proces van christen worden.

- De verschuiving van een volkskatholicisme (waar het doopsel als lidmaatschap van de kerk centraal staat) naar een meer bewuste keuze kerk is al een tijdje aan de gang. Dat verklaart ook de recente aandacht voor het catechumenaat binnen de katholieke kerk.
- Binnen het catechumenaat krijgt de term initiatie een nieuwe betekenis. Het is een term die in de catechese van vandaag centraal staat. De term duidt aan hoe de hele mens in het geloof binnentreedt en voortdurend geïnitieerd wordt. De initiatoren worden daarbij zelf opnieuw geïnitieerd. Maar meer nog: de eigenlijke initiator is Christus zelf, die de mens langs zijn eigen wegen tot het geloof brengt en hem doet groeien. In de nieuwe catechese is dit een wezenlijk concept, dat betekent dat intreden in het geloof een permanent proces is, dat door de hele gemeenschap wordt gedragen en waarin die gemeenschap haar eigenheid bevestigt en hernieuwt. In het catechumenaat is dit heel duidelijk: mensen worden er binnengeleid in het geloof, en dit wordt gedragen door de gemeenschap, verbijzonderd in de begeleider. Doorheen het proces van catechumenaat wordt deze gemeenschap in de liturgische vieringen betrokken. Daardoor vernieuwt zij zichzelf en beseft ze meer dan ooit hoe het woord van God, de Logos die Christus is, degene is die de mens raakt. Het hele proces van *gelovig worden* komt er als het ware in geconcentreerde vorm terug. Initiatie in het geloof als levenshouding, als vervulling en dynamiek van het bestaan, is in het catechumenaat geen theorie of een concept, maar een praktijk! De initiatie gebeurt er via gebaren, symbolen, rituelen en woorden. Daarom is het ook evident dat de liturgie zo'n centrale rol speelt in de initiatie. Liturgie is initiatie in het geloofsmysterie. In de liturgie roept God ons zelf tot

Hem. In de liturgie schenkt Christus zich aan ons. In de liturgie vieren wij als gemeenschap ons gelovig zijn.

o Leeromgeving: tijd, ruimte, etappes

Een wezenlijk kenmerk van het catechumenaat is, dat het het binnenkomen in het geloof in etappes uitbouwt. Deze etappes worden telkens door liturgische vieringen begeleid. Daardoor wordt de tijd van binnenuit veranderd van een chronologische tijd naar een “groeitijd”, die meteen ook “heilige tijd” wordt. Beleefd in de symbolische heilige ruimte van het kerkgebouw, in de gemeenschap, met deze mens die zijn wortels vindt in dit geloof en wil gaan groeien, wordt de tijd werkelijk *heilstijd*. Het wezen van de liturgie wordt op die manier zeer duidelijk: de tijd en de ruimte te verbinden met Gods tijd en ruimte. Liturgie doet daarom wat catechese en gesprek slechts kunnen voorzeggen: ze brengt een *ervaring* tot stand dat de mens zelf in het leven van God binnentreedt, dat de doop hem tot kind van God maakt.

In de verschillende liturgische vieringen wordt dit als het ware in crescendo duidelijk.

De viering van de opname ontvangt de catechumeen in de gemeenschap en markeert zo de start van een nieuwe dynamiek in zijn leven. Heel bewust mag hij of zij nu zijn/haar leven verbinden met Gods heilsplan, meer nog: met Gods liefdevolle vraag tot inwoning in de mens. De catechumeen neemt zelf de beslissing tot de *vraag*, die het resultaat is van zijn weg met Christus. Hij wil zich m.a.w. keren tot God (het bekeringsaspect van het catechumenaat, dat ook inspirerend werkt naar de catechese).

In de uitverkiezing tot het doopsel op de eerste zondag van de vasten culmineert de instap door een geconcentreerd meeleven met de *greatest story ever told*: deze van Christus. De vasten en de weg naar Pasen symboliseren hét heilsgebeuren bij uitstek: de mensgeworden God, zijn leven, zijn lijden en dood, zijn verrijzenis. Ook weer in etappes leert de catechumeen de grote bakens vinden: gedurende de vasten zal hij een “exorcisme” ontvangen (de bekeringen in de woestijn) en worden hem het onze vader en de geloofsbelijdenis aangereikt: de grondteksten van ons geloof, die ons zelf aangereikt zijn. Dit gebeurt telkens in de liturgie. In de liturgie wordt immers duidelijk hoe je dit alles mag ontvangen en hoe je christen *wordt* – volwassen wordt in geloof. De liturgie initieert als het ware in de heilige ruimte en tijd. Het ontvangen van de initiatiesacramenten gebeurt in de Paasnacht. De Paaswake krijgt daardoor haar echte karakter: in de paaswake wordt onze doop herdacht, en worden wij opnieuw eraan herinnerd wat die voor ons betekent: niets minder dan ons eigen Pascha en Pasen, onze eigen doorgang door kwaad en dood, naar het Leven, het Licht. Dat geloof belijden we in de Paasnacht *samen*, maar vooral gedragen door God zelf, die in ons de woorden spreekt. De geloofsbelijdenis overstijgt ons, ze is expressie en belofte. Daarom is ze in de accusatief geschreven: credo in *unum* Deum, een accusatief van richting, de woorden zijn een “statement” en tegelijk zijn ze voor degene die ze uitspreekt een soort van “inspanningsverbintenis”; ik ben nog op weg, ik geloof, maar kom mijn ongelooft te hulp. Herwi Rikhof noemt de Paasnacht zelfs de “verkiezingsnacht” van God. Wij zeggen er ja op meer dan we ooit bevatten. Het doopsel brengt ons immers binnen in die nieuwe ruimte, het kindschap van God!

- Mystagogische traject

Hoewel dit geen apart liturgisch deel is, laat het catechumenaat de weg naar het sacrament niet eindigen in dit sacrament. Integendeel, eigenlijk begint het dan pas. In de mystagogische catechese wordt wat men ontvangen heeft ontplooid en tot bloeien gebracht.

2. Binnen de catechese is er op het vlak van de sacramentencatechese een vrij spectaculaire verschuiving naar het catechumenale model. Dit inspireert zich op het RCIA.

- Waarom deze term?

Het hoeft niet echt te verwonderen dat de herontdekking van het catechumenaat voor de catechetische theorievorming zeer belangrijk is. De aspecten van groei, de band met de liturgie, Christus als echte Drager van dit proces, de catecheet als begeleider...ze vormen een aantal wezenlijke coördinaten voor het herdenken van de catechese in onze tijd. In de theorievorming steekt steeds meer de term “catechumenaal model” de kop op. Waarom?

- Catechumenaal model en andere steekwoorden uit de hedendaagse catechese

De term catechumenaal model betekent dat men binnen de manier waarop neofieten worden binnengeleid in het geloof, op zoek gaat naar elementen die het catecheseproces, en dan vooral rond de sacramenten, kunnen herdenken en hervormen. Het sluit nauw aan bij de andere steekwoorden, zoals initiatie (als permanent groeiproces, waarbij Christus de initiator is). Ook de band tussen catechese en liturgie, en de grote rol van de kerkgemeenschap als draagster van de catechese...zijn kernwoorden uit de nieuwere catechesetheorieën.

- Enkele voorbeelden

- *Het algemeen directorium voor de catechese (ADC)** spreekt zich op dit vlak verrassend affirmatief uit: “Het model van alle catechese is het catechumenaat ter voorbereiding op het doopsel.....Deze catechumenale vorming moet inspiratiebron zijn voor de doelstellingen en de dynamiek van de andere vormen van catechese.” Ook in de rest van het document wordt daar regelmatig op teruggekomen.
- *Texte d’orientation (Franse bisschoppen, 2006)*: deze recente tekst is op het vlak van de sacramentencatechese voorstander van “une catéchèse de type catéchumenal”, dwz dat elke sacramentsaanvraag leidt tot het begin van zo’n traject. De sacramentencatechese vraagt om toeleiding van het catechumenale type: de *christelijke ervaring* is de ontdekking verwacht, bemind en gewild te zijn. Dit gave karakter spreekt uit de sacramenten, maar die worden vaak moeilijk verstaan. De gave komt daarom centraal te staan in de sacramentencatechese met het doel deze te verinnerlijken. Bijbelse catechese, oproep tot bekering, de ontmoeting met een levende gemeenschap, een inleiding in het gebed...zijn elementen van een catechumenale aanpak in de catechese.
- *Katechese in verändeter Zeit (Duitse bisschoppen, 2004)*: de Duitse bisschoppen kiezen voor de term catechumenaal model om de

vernieuwing van de parochiecatechese te stimuleren. In het catechumenaat verschijnt catechese immers als een samenspel van persoonlijke beleving, de traditie van de Kerk die ontmoet wordt, en het leven van de gemeenschap. Belangrijk is dat catechese mensen uitnodigt “im christlichem Glauben einen Weg kennen zu lernen, der zu einer lebensprägenden Identität führt und dabei hilft inmitten der Unübersichtlichkeit und Brüchigkeit moderner Lebenswelten einen Standort zu finden”

- Volwassen worden in geloof (Belgische bisschoppen, 2006): p 40: het catechumenaat wijst op het fundamentele belang van de geloofsinitiatie en de rol van de kerkgemeenschap; het paaskarakter van de christelijke initiatie, mystagogische traject, een school van voorbereiding op het christelijke leven (met verwijzing naar ADC).
- Pastoraaltheologisch en sacramententheologisch blijven er wel vragen over deze verschuiving. Ze moet daarom met prudentie worden gehanteerd.
 - Sacrament van het doopsel geeft “recht” op volgende sacramenten
 - Ambigue betekenis van mystagogie
 - Varen tussen kappen van rigourisme en laxisme (oud probleem)
 - Bezwaren bij catechumenaal model
 - *Vernieuwing van de sacramentencatechese wordt mogelijk*
Het catechumenaal model helpt ons binnen de context de sacramentencatechese radicaal te vernieuwen. De sacramentsaanvraag kan in zo'n model steeds welwillend en met open armen worden gehoord. De echte initiatiefnemer van de vraag is immers Christus, die werkt in de mens. Tegelijk kunnen wij hier een vraag aan koppelen om een traject te gaan. In de eerste communie en bij het vormsel lijken mij dit snel te realiseren concepten. In een dergelijk traject is er een ontvangst in de kerkgemeenschap, een catechesetraject waarbij men zoveel mogelijk participeert aan de zondagsviering, een etappe waarbij men het sacrament vraagt en het sacrament zelf, om vervolgens een mystagogisch traject te doen. Men kan deze vorm van catechese als hét traject voortstellen aan de ouders en de kinderen (en voor de ouders overigens een eigen traject ontwerpen). Ik ben geen voorstander van “modules” die men kan kiezen (zie verder). Voor doopcatechese en huwelijks catechese zijn gelijkaardige trajecten te bezien. Groot voordeel hiervan is dat we een sterke band met liturgie, met de gemeenschap en met het wezen zelf van het sacrament creëren.
Dit model bevrucht ook andere vormen van catechese, zoals de volwassenencatechese, cf het WeG concept** met grote rol van de liturgie, bekering, opnieuw kiezen...
 - Maar: beperkingen: Gevaar voor hybridisering en elitekerk. Er woedt, met name over het vormsel, een behoorlijke veldslag binnen de pastoraal: lange weg, vormsel uitstellen als keuze, vormsel gewoon op 12 of deze discussie is een beetje exemplarisch voor de moeilijkheden die zich rond het vernieuwen van de catechese

voordoen. Het catechumenaal model kan hier inspiratie bieden op voorwaarde dat

- Men niet gaat hybridiseren: dit model mag geen aanleiding zijn om zeer lange trajecten op te zetten. Het moet gaan om overzichtelijke, mooi gestructureerde trajecten die mensen als zinvol ervaren en waarin ze zich ook als participant kunnen opstellen.
- Daarmee samenhangend, het zou fout zijn dit als een poging tot “elitarisering” te zien. Toch merkt men in sommige opvattingen van dit model dat men het sacrament moet gaan zien als iets “wat je moet verdienen”. Kiezen voor of examen moeten doen voor is een verschil. “Un sacrement ne se prépare pas. Il engage une démarche de la personne, une progression au sein d’une communauté de fidèles déjà initiés, à travers des périodes de recherches et de maturation »¹. (cf. Belgische bisschoppen: volwassen *worden* in geloof). Een welbegrepen catechumenaal model ontvangt mensen met vreugde, omdat zij deze stap met Christus zetten, al dan niet bewust. Zij weet ook dat niet zij de leider is maar, maar de begeleider. Het is de mens zelf die kiest of hij het sacrament wil (kan) ontvangen, niet als een doel, maar als een weg die van deze persoon ook wel de nodige fasering, geduld en groei-wil veronderstelt.
 - Veronderstelt een serieuze denkomslag in de catechetische pastoraal
 - Concrete structuren?

3. Wat betekenen deze hoofdstukken in dit rapport in de missionaire situatie van nu in Nederland en Vlaanderen

- De situatie wordt binnen de RKK niet op alle plekken als missionair ervaren. Hoewel het objectief zo is dat wij met de RKK in een missionaire situatie zitten en dat het “missionair” model de enige manier is om in zulk een situatie een levende gemeenschap te blijven, is dit in de concrete pastoraal en in de zelfverving van de parochianen niet altijd, soms helemaal niet, doorgedrongen
- De nieuwe catechesemodellen zijn gebaseerd op een missionaire kerkgemeenschap, die zichzelf opnieuw verstaat als gezonden. Er is een groeiende tendens om dit kerkmodel uit te bouwen maar wellicht is dit de kern en tegelijk het zwakke punt van de hele hervorming (zie ook onder 1)

4. Wat kunnen we uit deze hoofdstukken in dit rapport leren?

- In feite komen de standpunten dicht bij elkaar, behalve op het element sacramenten (zie *On Becoming a Christian [OBC]*, nrs 53 en 88). De kinderdoop blijft een struikelsteen die hiermee samenhangt (zie nr. 92)
- In de katholieke kerk wordt binnen de catechese gestreefd naar een grotere rol voor geloof en bekering, zonder de sacramentele genade uit het oog te verliezen. Wel blijft er veel ruimte voor de permanente geloofsweg, initiatie... en dit verschilt van de opvatting van de bekering en doop in de Pinksterkerken, hoewel ook zij aandacht hebben voor de blijvende noodzaak aan vorming (zie bv. *OBC* nr.57)

¹ SNCC, *Des itinéraires de type catéchuménal vers les sacrements*, Paris, 2007, p.36.

- Evangelisatie, eerste verkondiging, precatechese... zijn kernpunten en vragen om een herdefinitie van de rol van bekering en geloof binnen de katholieke praxis: de catechese ziet hierin haar prioriteit, wat samenhangt met de invulling van het begrip “initiatie” (zie OBC nr. 26).
- De aandacht voor het catechumenaat en het catechumenale model, samen met de richtlijnen van de RICA, brengt ons dichter bij elkaar voor wat betreft de relatie tussen bekering en doop. In het catechumenale model staat deze bekering meer centraal (zie OBC 49-52).

* Algemeen directorium voor de catechese, Congregatie voor de Clerus. In het Nederlands gepubliceerd in Kerkelijke documentatie jrg 26, nr.7, 18-9-1998, besteladres: bestel@rkk.nl.

** Het WeG-concept (Wege volwassenen Glaubens) zie 0219, 0217, 0216 op www.stucom.nl.

Tijdens dezelfde dialoogbijeenkomst gaf prof. dr. Cees van der Laan een lezing vanuit de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten. Die lezing is 0257 op www.stucom.nl.

Meer: www.stucom.nl/dialoog

Dit is document 0260 op www.stucom.nl